Verrijckt

Archeologie & advies

TURNHOUT – KASTEELSTRAAT 4

Archeologienota: Programma van maatregelen.

RAPPORT NR. 0990

Titel
Archeologienota Turnhout - Kasteelstraat 4: Programma van Maatregelen

Auteur(s)
Bram J. L. van Arnhem, Jeska Pepermans & Jeroen Verrijckt

Erkende archeoloog
2015/00053 - Jeroen Verrijckt

Projectnummer J. Verrijckt
2022-165

Projectnummer Onroerend Erfgoed
2022D279

Plaats en datum
Beerse, 11/05/2022

© J. Verrijckt bvba. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming.

INHOUD

Inhoud 2
Administratieve gegevens 3
1 Gemotiveerd advies 4
1.1 Aanleiding vooronderzoek 4
1.2 Resultaten vooronderzoek 4
1.3 Afweging noodzaak verder onderzoek 6
2 Programma van maatregelen 8
3 bibliografie 9

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode J. Verrijckt		2022-165
Projectcode Onroerend Erfgoed		2022D279
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Turnhout
	Straat	Kasteelstraat
Kadastrale gegevens	Gemeente	Turnhout
	Afdeling	2de Afdeling
	Sectie	Sectie N
	Percelen	354X, 354Y en 354S,
Coördinaten	Noordoost	X: 190303.067 Y: 224033.095
	Noordwest	X: 190288.576 Y: 224042.949
	Zuidoost	X: 190293.514 Y: 224004.395
	Zuidwest	X: 190277.440 Y: 224009.933
Oppervlakte onderzoeksgebied		Ca. 569 m²
Oppervlakte bodemingreep		Ca. 296,03 m²
Erkend Archeoloog		2015/00053 - Jeroen Verrijckt

1 GEMOTIVEERD ADVIES

1.1 Aanleiding vooronderzoek

De aanleiding van het vooronderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning voor de heraanleg van een tuin, verbreding van een poort en plaatsen van een trap aan de Kasteelstraat te Turnhout (prov. Antwerpen). Meer informatie over de aanleiding van het vooronderzoek is terug te vinden in het verslag van resultaten.

1.2 Resultaten vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem kon enkel het bureauonderzoek uitgevoerd worden. Op basis van dit vooronderzoek zonder ingreep in de bodem was het niet mogelijk om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed op het terrein.

Het onderzoeksgebied situeert zich aan de Kasteelstraat te Turnhout (prov. Antwerpen). Turnhout is ontstaan op het kruispunt van twee belangrijke handelswegen, namelijk de weg van Antwerpen richting het Rijnland en de weg van Breda naar Luik. Aan dit kruispunt van handelswegen was tenminste vanaf 1110 een waterburcht aanwezig. Deze burcht was toentertijd in gebruik als het jachtkasteel van de Hertogen van Brabant. Mogelijk is de naam Turnhout afkomstig van de laatstgenoemde topografische situering en de aanwezigheid van dit jachtkasteel of zijn voorganger. Het voorvoegsel "turn-" gaat vermoedelijk terug op een toren en het achtervoegsel "-hout" op holt, verwijzende naar een bos. Op het 17de-19de-eeuws kaartmateriaal omvat het onderzoeksgebied een deel van de kasteeltuin en de nabijgelegen voorloper van de Kasteelstraat. Vanaf de topografische kaart van 1873 verschijnt er voor het eerst bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Het betreft één of meerdere rijwoningen met een achterliggende tuinzone of binnenkoer. De aangetroffen akkerlaag ter hoogte van de Warande bevat geen jonger materiaal dan uit de volle middeleeuwen. Vermoedelijk stopte men hier dan ook met boeren toen het kasteel met omliggende warande werd aangelegd. Het plangebied maakte deel uit van deze warande, waardoor ook hier het landgebruik éénzelfde functie gediend zal hebben in de periode vanaf de 13de eeuw tot in de 19de eeuw, waarna de zones werden verkaveld en verschijnen op laat 19de-eeuws en 20ste-eeuws kaartmateriaal. Hierdoor is de verwachting voor sporen uit de late middeleeuwen tot de nieuwste tijd eerder laag, gezien het plangebied toen deel uitmaakte van de warande. De verwachting voor sporen uit de volle middeleeuwen en ouder is hoog te noemen.

Het onderzoeksgebied kent volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen een hoogte tussen ca. 28,84 m en 29,04 m +TAW. Hierbij is het zuidoostelijk, het zuidelijk, het noordwestelijk en het noordoostelijk deel hoger gelegen dan het centrale en het noordelijke deel. Derhalve helt het het zuidoostelijk en het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied geleidelijk aan af in de richting van het noorden en het noordwesten. Het noordwestelijke en het noordoostelijk deel lopen op hun beurt stapsgewijs af in de richting van het zuiden en het noorden. De waargenomen hoogteverschillen kunnen waarschijnlijk in verband gebracht worden met de bouw van de rij- en hoekwoning en de aanleg van de tuin- en terraszone. Landschappelijk gezien, is het onderzoeksgebied gelegen op een hoger gelegen zone. De dichtstbijzijnde waterloop vormt de Kasteelloop, gelegen op ca. 776 m afstand (in vogelvlucht) ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. De van noorden naar het zuiden stromende Kasteelloop ontspringt nabij de Korte Vianenstraat en mondt nabij Steenweg op Zevendonk uit in de Aa. De waterloop maakt deel uit van het grote(re) riviersysteem van de Aa. Samengevat, situeert het onderzoeksgebied zich op een hoger gelegen zone in het landschap, een

uitloper van de Kempense cuesta. Binnen het onderzoeksgebied komen volgens de Bodemkaart van Vlaanderen enkel bebouwde zones voor. Gelet op de landschappelijke ligging, op een hoger gelegen uitloper van de Kempense cuesta, op een grote(re) afstand tot enkele beekvalleien (de Zwarte Beek, de Aa, de Kleine Beek, etc.),de afwezigheid van enige vennen, en de bodemkundige situatie, zijnde de aanwezigheid van bebouwde zones (OB) is er een zeer lage tot lage verwachting voor artefactensites uit de Steentijd aanwezig.

Op basis van de gekende archeologische en historische waarden uit de omgeving en volgens de Centrale Archeologische Inventaris, is er een matige tot zeer hoge verwachting voor sites uit de Metaaltijden, de Romeinse periode en de vroege – volle Middeleeuwen. De verwachting voor sites uit de late middeleeuwen, nieuwe en nieuwste tijd is eerder laag te noemen, gezien het plangebied eeuwenlang in gebruik bleef als deel van de Warande van het kasteel van de Hertogen van Brabant (13de eeuw – 19de eeuw) en daarna verkaveld werd.

Binnen het onderzoeksgebied plant de opdrachtgever de heraanleg van een tuin, de verbreding van een poort en het plaatsen van een trap. Voor de aanleg van de nieuwe rolpoort wordt, vertrekkende vanaf de nabijgelegen woning, tegen de fundering van de bestaande poort en tuinmuur aan, een bijkomende fundering van 120 cm lang, 40 cm breed en 60 cm-mv diep gegoten. Voorafgaand aan de aanleg van de funderingsvoet (100 cm x 40 cm x 60 cm) voor de nieuwe trap, wordt op de desbetreffende locatie het grondniveau met 30 cm+mv opgehoogd. De uiteindelijke diepte van de te realiseren fundering zal derhalve, maar 30 cm-mv. bedragen. Bij het verbreden van de parking zal men dezelfde diepte hanteren als de bestaande verharding, waardoor deze binnen de reeds bestaande verstoringsdiepte zal vallen. Bijkomend, zal voor de afwatering van de parking een ondergronds waterreservoir worden aangelegd, waarvan de exacte afmetingen en diepte nog niet gekend zijn. De inhoud zal meer dan 1500 L bedragen. Het *bankirai* terras zal door middel van enkele geboorde funderingspalen van 60 cm-mv op zijn plaats gehouden worden. Doch, betreft het slechts zeer lokale doorboringen. De gehele tuinzone zal tot op sommige plaatsen maximaal 30 cm +mv opgehoogd worden. Als laatste zullen drie reeds in de tuin aanwezige coniferen gerooid worden.

Samengevat, zullen de geplande werken slechts lokaal de aanwezige archeologische waarden verstoren. Enkele van de bodemingrepen, zoals de fundering van de trap, zullen ook zeer ondiep plaatsvinden, waardoor er vermoedelijk niet geraakt zal worden aan een archeologisch niveau en deze ingrepen zich allicht binnen de reeds geroerde grond bevinden. Door de beperkte omvang van de werken kan de vraag gesteld worden of er voldoende kenniswinst te behalen is, indien een archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd zou worden. Tevens, doordat de ingrepen slechts zeer lokaal zijn, zal er moeilijk ruimtelijk inzicht te verkrijgen zijn. Bijkomend, is er een vermoeden dat de tuinzone reeds in het verleden in zekere mate verstoord werd bij de bouw van de nabijgelegen politierechtbank, door de inrichting als werfzone.

Op basis van bovenstaande gegevens is er een zeer lage tot lage archeologische verwachting toe te schrijven voor sites uit de steentijd. De verwachting voor sites uit de Metaaltijden, de Romeinse periode, de vroege en volle Middeleeuwen is hoog te noemen. Gezien vanaf de 13de eeuw, tot in de 19de eeuw, het plangebied deel uitmaakt van de warande van het kasteel van de Hertogen van Brabant en het landgebruik aldus eeuwenlang niet veranderd, is de verwachting voor sporen en structuren uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwste tijd eerder laag te noemen.

Op basis van bovenstaande archeologische verwachting kan gesteld worden dat het potentieel op kennisvermeerdering nihil is.

Gelet op de beperkte omvang en soms diepte van de geplande werken, de daaruit voorkomende beperkte mogelijkheid tot enige kenniswinst en ruimtelijk inzicht, een negatieve kosten-batenanalyse en de vermoedelijke (gedeeltelijke) verstoring van de tuinzone bij de bouw van nabijgelegen Politierechtbank (huisnummer: 2) is een verder (vervolg)onderzoek niet noodzakelijk, alsook niet nuttig geacht.

1.3 Afweging noodzaak verder onderzoek

Na een uitgebreide bureaustudie, waarbinnen historische, cartografische, geologische, geografische en bodemkundige bronnen werden onderzocht en teruggekoppeld aan het hedendaagse terreingebruik en de bouwplannen van de opdrachtgever is het volgende gebleken:

Uit bovenstaande onderzoek kan niet met zekerheid gesteld worden dat er een, goed bewaarde, archeologische site aanwezig is. Als er al een archeologische site aanwezig is binnen de zone van de geplande werken (de achterliggende tuinzone), kan de vraag gesteld worden of deze niet al werd verstoord bij de bouw van de naastgelegen Politierechtbank, gezien de tuinzone, zijnde het enigste toegangspunt, toentertijd waarschijnlijk werd gebruikt als werfzone en ook de aanleg van de onderliggende, omvangrijke kelder zijn impact zal hebben gehad op het bodemarchief binnen de tuinzone. De exacte verstoring die dit veroorzaakt heeft, is niet gekend, doch binnen dit project dient ook gesteld te worden dat de geplande werken zeer lokaal zijn.

Het gaat bv. om smalle funderingsputjes, een lokale put, het rooien van bomen waar de wortelkluiten al voor een deel voor verstoring gezorgd zullen hebben en ondiepe ingrepen zoals de parking en de zone voor de trap die binnen een bestaande verstoringsdiepte zullen vallen of grotendeels binnen een ophoging, waardoor verwacht wordt dat de impact op een eventuele archeologische site eerder laag is.

Na een fase in het vooronderzoek volgt geen verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek voldoende informatie gegenereerd is om (Code van Goede Praktijk, p. 31):

1. Een archeologienota of nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staaft, of;

2. Een archeologienota of nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staaft (doordat de geplande bodemingrepen geen impact hebben op het eventueel aanwezige erfgoed of doordat verder onderzoek van het aanwezige erfgoed geen nuttige kenniswinst zou opleveren), of;

3. Een archeologienota of nota op te maken die de noodzaak voor een archeologische opgraving staaft én een plan van aanpak hiervoor biedt, of;

4. Een archeologienota of nota op te maken die de mogelijkheid voor een behoud in situ staaft én een plan van aanpak hiervoor biedt.

Gelet op de beperkte omvang en soms diepte van de geplande werken, de daaruit voorkomende beperkte mogelijkheid tot enige kenniswinst en ruimtelijk inzicht, een negatieve kosten-batenanalyse en de vermoedelijke (gedeeltelijke) verstoring van de tuinzone bij de bouw van nabijgelegen Politierechtbank (huisnummer: 2) wordt een verder (vervolg)onderzoek niet noodzakelijk, alsook niet nuttig geacht.

Op basis van bovenstaande argumentatie word een advies gegeven om de terreinen vrij te geven voor verdere ontwikkeling binnen het kader van deze aanvraag.

Een programma van maatregelen werd hierdoor niet opgemaakt.

Hierbij adviseert J. Verrijckt bvba om het onderzoeksgebied vrij te geven.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed, het potentieel op kennisvermeerdering en de haalbaarheid van eventueel verder onderzoek.

Een doorslaggevende factor in het bepalen of verder onderzoek noodzakelijk is, is de lokale geschiedenis van het onderzoeksgebied, de omvang en de aarde van de geplande werken. De beslissing om geen vervolgonderzoek te adviseren steunt op de volgende redenering:

- Voldoende info aanwezigheid site: Nee.

- Site aanwezig: Nee, er zijn geen aanwijzingen voor de aan- of afwezigheid van een archeologische site.

- Voldoende info over kennispotentieel en technische haalbaarheid project: Gelet op de beperkte omvang en soms diepte van de geplande werken, de daaruit voorkomende beperkte mogelijkheid tot enige kenniswinst en ruimtelijk inzicht, een negatieve kosten-batenanalyse en de vermoedelijke (gedeeltelijke) verstoring van de tuinzone bij de bouw van nabijgelegen Politierechtbank (huisnummer: 6) wordt een verder (vervolg)onderzoek niet noodzakelijk, alsook niet nuttig geacht.

Indien tijdens de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht. Deze bepalingen zijn terug te vinden in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. Eventuele toevalsvondsten dienen binnen drie dagen na ontdekking gemeld te worden bij Onroerend Erfgoed.

3 BIBLIOGRAFIE

BORSBOOM, A. & VERHAGEN, P. 2012. *KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek* (IVO-P). SIKB

HANECA, K., DEBRUYNE, S., VANHOUTTE, S., & ERVYNCK, A. 2016. Archeologische vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar een optimale strategie, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 48.

TOL, A. J., VERHAGEN, P. & VERBRUGGEN, M. 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*, KNA-leidraden, Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.

VAN GILS, M. & MEYLEMANS, E. 2019. *Prospecteren naar steentijd artefactensites – versie 1,* agentschap Onroerend Erfgoed.

Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), 2019.

VAN ARNHEM B. J. L., VERRIJCKT J. 2022. Archeologienota Turnhout - Kasteelstraat 4: Verslag van Resultaten, Beerse; J. Verrijckt bvba.